

Krstac, pa šta?

ili

Krstac? Svašta!

Začudio sam se i sam, u prvi mah, predlogu Danka Selinkića, selektora ovogodišnjeg nastupa Srbije i Crne Gore na Bijenalu u Veneciji, da jedan od ključnih radova koji će predstavljati savremenu arhitekturu naše zemlje na ovoj manifestaciji najvišeg profesionalnog (a i promotivnog) reda bude projekat „Scenski dizajn 02 – Mesto: Krstac“.

Taj projekat je nastao na temelju Radionice ambijentalne (*site-specific*) scenografije koja je, kao deo redovne nastave u drugom semestru magistarskih studija Scenskog dizajna na Univerzitetu umetnosti u Beogradu, pod vođstvom profesora praške Akademije dramskih umetnosti (*DAMU*) Tomaša Žiške (*Tomaš Žižka*) realizovana tokom septembra meseca 2003. godine u Beogradu, Petrovcu na moru i selu Krstac u Paštrovićima, u Crnoj Gori. Radionica je bila posvećena istraživanju korelacije prostora i događaja u tradicionalnom ruralnom okruženju koje je gotovo napušteno, ali čija je fizička struktura opstala i zahteva preispitivanje u novom vremenskom, socijalnom, kulturnom, pa i političkom kontekstu. Naznakama mogućih umetničkih akcija i intervencija u selu zaključena je radionica, a započet proces novih analiza, čitanja i tumačenja razmatranih tema u širem kontekstu odnosa prostora i scenskog događaja*, proces koji traje i dalje.

Zašto bi, dakle, jedna studentska laboratorija, u kojoj učestvuju mladi (mada već afirmisani) umetnici i stručnjaci iz veoma različitih oblasti – od arhitekture, scenografije i dizajna, produkcije i promocije, do istorije, lingvistike ili pedagogije – bila primer kojim se na Venecijanskom bijenalu predstavlja odnos prema arhitekturi i građenoj sredini u Srbiji i Crnoj Gori? Zašto, posebno, kada su nam još uvek živa sećanja na prethodno Bijenale, zahtevnu postavku u Jugoslovenskom paviljonu i glamurozni katalog kojima su prezentirane izgrađene kuće i projekti naših najpriznatijih autora, po svemu uporedivi sa savremenim svetskim trendovima?

Eko-logično (*Eco-logic*)

Jedan od odgovora pronašli smo u prvom susretu sa Selinkićem, kada nam je govorio o svom viđenju teme ovogodišnjeg Bijenala (*Metamorph*) i dijaloga koji želi da uspostavi prezentacijom ideje o „Eko-logičnom“. Ovde se ne radi (samo) o igri reči, već o želji da **logika** (razum, odnos, pojam...), a ne **logija** (znanje, učenje, nauka...) bude uspostavljena kao ključ odnosa prema okruženju – prirodnom i građenom. U tom kontekstu, Selinkićevo zalaganje za shvatanje dvojnosti **prirode kao konteksta** u kome deluju arhitektura i arhitekta, i, jednako, **konteksta kao prirode**, odnosno, građene (pa, shodno tome, i *razgrađene*) sredine kao autentičnog okruženja, doživeli smo kao veoma blisko našim sopstvenim zalaganjima i idejama na kojima je utemeljen i projekat za Krstac.

Moglo bi se reći da je naše interesovanje za Krstac plod sticaja okolnosti, ali je naš zajednički dramatični doživljaj susreta sa ovom sredinom i njenim svojstvima – prirodnim i arhitektonskim, socijalnim i istorijskim, ekonomskim i kulturnim, tradicionalnim i savremenim – bio zaista potpuno autentična pojava. Način na koji je taj doživljaj postao pretpostavka za jedan umetnički i pedagoški ogled i sredstva kojima je razvijan u okviru radionice pripadaju instrumentarijumu Tomaša Žiške, scenografa, učenika i asistenta legendarnog Jozefa Svobode, koji svoja konvencionalno stečena znanja o pozorištu, pozornici i scenskom, već godinama izlaže uticajima različitih *alternativa*, kroz rad sa Euđeniom Barbom u Danskoj, saradnju sa holandskom *Pokretnom akademijom scenskih umetnosti (MAPA)* ili saradjujući sa studentima širom sveta, pa i kod nas. Žiška je, naime, uz scenografe Pamelu Huard iz Londona i Metu Hočevar iz Ljubljane, kao i dizajnera svetla Majkla Remzora iz San Franciska, stalni izabrani profesor Scenskog dizajna na već pomenutim magistarskim studijama Univerziteta umetnosti u Beogradu.

Ovo nas dovodi do još jedne značajne teme – proširenja polja delovanja arhitekta sa projektovanja i građenja na najrazličitije oblasti mišljenja o prostoru, među kojima fenomenima **scenskog** i **sceničnog** u savremenom gradu i građenoj sredini uopšte, pripada sve istaknutije mesto. Prirodno je da, sa druge strane, to znači i sve šire interesovanje za arhitektonske probleme među studentima, umetnicima i nastavnicima iz drugih oblasti, pa, tako, postaje sasvim logično Selinkićevo viđenje Grupe za scenski dizajn i projekta „SD 02 – Mesto: Krstac“ kao jedne od mogućih linija traganja za novim pristupima prepoznavanju, vrednovanju i stvaranju kontekstualnosti u arhitekturi. Ova orijentacija, naravno, nije nova, a njeno utemeljenje u našoj sredini lično prepoznajem u jugoslovenskim savetovanjima koja je pod nazivom „Komunikacije“ osamdesetih godina organizovao Centar za planiranje urbanog razvoja (CEP), a zatim u seriji međunarodnih simpozijuma YUSTAT Centra za scensku umetnost i tehnologiju „Spektakl – Grad – Identitet“, održanoj u poslednjoj deceniji XX veka.

Prostor, i kome pripada

Pitanje vlasništva nad prostorom u Krscu, bez i najmanjeg predumišljaja, postavilo se kao ključno za uspostavljanje odnosa prema jednoj, za nas potpuno novoj, fizičkoj i duhovnoj sredini.

Moja opsesivnost temom vlasništva nad prostorom začeta je upravo na „Komunikacijama“, pod uticajem ideja Gavрила Mihaljevića, kao i izlaganjima Danka Selinkića na simpozijumima YUSTAT-a, a konačno je utvrđena nakon što sam pročitao knjigu pod naslovom „Planeta Držić“. U ovom se, za moja shvatanja, programskom delu hrvatski teatrolog Slobodan Prosperov – Novak bavi načinima na koje je Marin Držić u svojim komadima sprovodio dramaturšku subverziju u odnosu na vlasnika igre, a po Novaku, igrom raspolaže vlasnik scenskog prostora. Budući da on ne govori o pravnom ili faktičkom vlasništvu,

već vlasništvo shvata kao odnos, **vlast** (nad renesansnim Dubrovnikom, u ovom slučaju) **je vlasnik igre**. Kasnije mi je razmatranje različitih savremenih javnih događaja u tom kontekstu – *Terazijskog parlamenta 1991*, *Studentskog protesta 1996-97*, petooktobarskih demonstracija, ili trijumfalnih dočeka pobjedničkih sportskih reprezentacija, na primer – predstavljalo poseban izazov.

U tom kontekstu se jasno pokazala još jedna dvojnost kao suštinska odrednica karaktera prostora i karaktera našeg odnosa prema prostoru Krsca: pitanje koegzistencije **privatnog i javnog**.

Da li privatni, intimni prostor ostaje lično duhovno vlasništvo i kada je fizički napušten? Ako arhitektonsko delovanje posmatramo kao aktivan odnos prema prostoru, imamo li pravo na intervenciju u tuđem prostoru, čak iako ga time neposredno ne menjamo? Sa druge strane, ko je vlasnik javnog prostora kada lokalna zajednica prestane da postoji? Budući da arhitektonski prostor određuje život ljudi koji ga koriste, na čije živote se odnosi naše razmatranje Krsca? Da li će unošenje događaja u prostor uspostaviti potrebu za prostornim transformacijama, ili bi prostorne intervencije generisale nove programe? I, ponovo, za koga?

Ni na jedno od ovih pitanja nismo imali odgovor. Napravili smo CD prezentaciju i ambijentalnu prostornu postavku u zgradi Rektorata Univerziteta umetnosti u Beogradu, želeći, zapravo, da predstavimo svoj doživljaj Krsca, sebe (ili nas) u njemu, i, najzad, sopstveno shvatanje odnosa događaja i prostora. Nismo ovaj projekat smatrali zaključenim, nismo bili baš ni prezadovoljni onim što smo uradili, kada nas je Selinkić pozvao da projekat „SD 02 – Mesto: Krstac“ pokažemo u Veneciji. Činilo nam se neophodnim da radimo dalje.

Misao o prostoru, koja pripada svima

Iako je verovatno da jedna od osnovnih vrednosti čitavog bavljenja Krscom leži u tome što ovaj projekat ne daje odgovore i ne nudi rešenja, dalje ispitivanje puteva kojima se ka odgovorima može ići tu vrednost ne može dovesti u pitanje.

Kao završni čin projekta vidimo „zajedničko umetničko delo“, prostornu, arhitektonsku strukturu koja u galerijskim uslovima Jugoslovenskog paviljona na Bijenalu u Veneciji artikuliše naš odnos prema redefiniciji tradicionalnog prostora sela Krstac u Paštrovićima. Naravno, uz uverenje da misao o prostoru, kao i pravo na mišljenje, pripadaju svima, nezavisno od toga da li prostor poseduju, koriste, kroz prostor prolaze ili ga samo posmatraju.

Projekat u celini govori istraživačkim, arhitektonskim i scenskim jezikom, pre svega, o **dvojnostima** i **množini**. Danas je više nego očigledno da jedne i jedine ideje, pravca, strategije, orijentacije, uverenja, pa, time, ni konzistentnog i dugoročnog delovanja u našoj sredini nikada nije moglo biti. Naši nedovršeni gradovi i nikada do kraja formirane prostorne celine u njima, kao i razgrađena

sela, sasvim su prirodan ishod. Mi želimo, međutim, da ovim radom istaknemo svoje zalaganje za poštovanje i uvažavanje sopstvenih dvojnosti, pa time i dvojnosti Krsca. Drugim rečima, mi želimo da dvojnost razumemo ne kao suprotstavljenost, pa čak ni kao napremapostavljenost (juktapoziciju), već kao **dvostrukost**, dakle ne kao borbu, već kao povezivanje suprotnosti. U tom smislu, mi budućnost ovog prostora vidimo u povezivanju, prožimanju, preklapanju i istovremenom postojanju različitosti na ekonomskom, socijalnom, kulturnom, programskom, funkcionalnom, morfološkom, ambijentalnom i ekološkom planu. Rezultat ovakvog pristupa bi mogao biti u formiranju specifičnog duhovnog, prostornog i upotrebnog sistema **otvorene integracije**, što podrazumeva kontinuirani napor za ustanovljavanje celine, koja, međutim, nikada neće biti dovršena. U takvom kontekstu, različitosti ne samo da ne remete celinu, već je grade i artikulišu. Pažljiva valorizacija i poštovanje svih već uspostavljenih vrednosti su u ovom slučaju uslov bez koga se ne može.

Sve se, ipak, čini sasvim logičnim.

Radivoje Dinulović

Beograd, 22. jula 2004.

* Drugu fazu projekta „SD 02 – Mesto: Krstac“ vodili su, u okviru nastave na izbornom predmetu Arhitektura scenskog prostora II, profesor beogradskog Arhitektonskog fakuleta Branko Pavić, slikar i grafičar, kao i potpisnik ovih redova, inače arhitekta, docent Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu i Odseka za arhitekturu Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, rukovodilac grupe za Scenski dizajn na interdisciplinarnim magistarskim studijama Univerziteta umetnosti u Beogradu.